

ПОДОБРУВАЊЕ НА БЕЗБЕДНОСТА НА НОВИНАРИТЕ ПРЕКУ ИЗМЕНА НА КРИВИЧНИОТ ЗАКОНИК - АНАЛИЗА НА МЕЃУНАРОДНИ СТАНДАРДИ И ДОМАШНА РЕГУЛАТИВА

Костадин Богданов
Иван Брешковски
Драган Секуловски

ПОДОБРУВАЊЕ НА БЕЗБЕДНОСТА НА НОВИНАРИТЕ ПРЕКУ ИЗМЕНА НА КРИВИЧНИОТ ЗАКОНИК - АНАЛИЗА НА МЕЃУНАРОДНИ СТАНДАРДИ И ДОМАШНА РЕГУЛАТИВА

Костадин Богданов
Иван Брешковски
Драган Секуловски

Импресум

Наслов:

Подобрување на безбедноста на новинарите преку измена на Кривичниот законик - Анализа на меѓународни стандарди и домашна регулатива

Автори:

Костадин Богданов
Иван Брешковски
Драган Секуловски

Издавачи:

Фондација Конрад Аденауер во Република Северна Македонија
Здружение на новинарите на Македонија

Координација:

Норберт Бекман-Диркес
Давор Пашоски

Лектура:

Ивана Коцевска

Компјутерска подготовка и печат:

Винсент Графика ДОО Скопје

Тираж:

200 примероци

Публикацијата може бесплатно да се преземе на:

<https://www.kas.de/mk/web/nordmazedonien>

<https://znm.org.mk/>

Напомена:

Ставовите изнесени во публикацијата не се ставови на Фондацијата Конрад Аденауер и на Здружението на новинарите на Македонија, туку се лични гледишта на авторите.

Содржина

ВОВЕД 5

Потребата од оваа анализа5

АКТИВНОСТИ НА ЗНМ ЗА АКТУЕЛИЗИРАЊЕ НА ПРАШАЊАТА ПОВРЗАНИ СО БЕЗБЕДНОСТА НА НОВИНАРИТЕ 7

МЕЃУНАРОДНИ МУЛТИЛАТЕРАЛНИ МЕХАНИЗМИ ЗА ЗАШТИТА НА НОВИНАРИТЕ И СЛОБОДАТА НА ИЗРАЗУВАЊЕ 10

Обединети нации (ОН)11

Организација за Безбедност и Соработка во Европа (ОБСЕ)16

Европска Унија (ЕУ)18

Совет на Европа (СЕ)19

ПРАКСАТА НА ЕВРОПСКИОТ СУД ЗА ЧОВЕКОВИ ПРАВА ВО ВРСКА СО ЗАШТИТАТА НА НОВИНАРСКАТА ПРОФЕСИЈА И ПРАВОТО НА СЛОБОДА НА ИЗРАЗУВАЊЕ 24

КОМПАРАТИВЕН ПРЕГЛЕД НА КРИВИЧНИТЕ/ГРАЃАНСКИТЕ ЗАКОНОДАВ- СТВА НА ФИНСКА, ФРАНЦИЈА И ГЕРМАНИЈА ВО ВРСКА СО ОДРЕДБИТЕ ЗА ЗАШТИТА НА НОВИНАРИТЕ ОД АСПЕКТ НА ЗАКАНИТЕ И ЗАПЛАШУВАЊА ПРЕКУ СОЦИЈАЛНИТЕ МРЕЖИ/ИНТЕРНЕТ 27

Финска28

Франција31

Германија32

МЕЃУНАРОДНИ ИЗВЕШТАИ И ОБВРСКИ НА ДРЖАВАТА ПОВРЗАНИ СО БЕЗБЕДНОСТА НА НОВИНАРИТЕ И МЕДИУМСКИТЕ РАБОТНИЦИ 34

ДОМАШНА РЕГУЛАТИВА И ПРАКСА

37

Историски преглед на измените и дополнувањата во Кривичниот Законик на РСМ	37
Дефинирање	40
Праксата на органите на гонење	41

ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ

44

Вовед

Потребата од оваа анализа

Целта на анализата е да им помогне на новинарите и медиумските работници, на судиите, на обвинителите, на адвокатите и на Министерството за правда за имплементирање на меѓународните стандарди за заштита на новинарите во Кривичниот законик (КЗ) во Република Северна Македонија.

Со анализата се продолжуваат напорите на Здружението на новинари на Македонија (ЗНМ) да ја подигне јавната свест за теми поврзани со безбедноста на новинарите и потенцијалната штета од воспоставената пракса на неказнивност на сторителите на дејствија насочени против новинарите.

Анализата ја нагласува важноста на Кривичниот законик, како и на Законот за кривична постапка (ЗКП) на Република Северна Македонија (РСМ) во зајакнување на безбедноста на новинарите преку даден коментар за постапување на органите на гонење без оглед дали тоа било Јавното обвинителство на РСМ, во случаите кога се постапува кога е пријавено кривично дело или кога постапуваат комисиите за прекршоци при Министерството за внатрешни работи на РСМ, во услови кога се работи за пријавени прекршоци.

Безбедноста на новинарите загрозувана со повреда на нивните слободи и права при работата е проблем кој се провлекува во Северна Македонија одамна и кулминира во 2014 година кога земјата падна на 123 место, од вкупно 180 земји, на индексот на слобода на печатот објавен од Репортери без граници. За споредба, РСМ според истиот индекс во 2007 година беше на високото 36 место, во тој период имаше подобра позиција и од некои западни демократии.

Една од причините поради која после 2014 година државата беше на дното на светските индекси за слобода на изразување и имаше сериозни критики во извештаите на Европската комисија се токму прашањата поврзани со безбедноста на новинарите.

Имено, на сите земји, посебно на европските, кога има зголемен број на физички напади и закани по животот на новинарите и за тоа нема судска раз-

решница или, пак, затајува истрагата, им се нарушува угледот и кредибилитетот пред европската, односно пред светската јавност. Таа појава придонесува и за намалување на демократските вредности поради отсуството на сила или волја власта ефикасно да ја гарантира безбедноста на чинителите од медиумскиот сектор.

Во согласност со последниот редовен Годишен извештај на Здружението на новинари на Македонија од 2015 година заклучно со септември 2020 година регистрира 75 случаи на напади врз новинари или медиумски работници од најразличен вид. Како случаи во кои биле повредени правата на медиумските работници и се со поважно правно значење од аспект на преседани кои немало судска разрешница или, пак, таа била дискутабилна во јавноста или имало пресуда но од Европскиот суд за човекови права во Стразбур, се следните:

- › Исфрлувањето на повеќе новинари, сниматели и фоторепортери од собраниската сала на македонското Собрание на 24.12.2012, за што државата изгуби и судски спор во Европскиот суд за човекови права во Стразбур во 2017 година, познат како „Селмани и други против Р Македонија“¹;
- › Апсењето на новинарот од весникот „Нова Македонија“, Томислав Кежаровски, на 28.5.2013 година поради текст што го објавил во ноември 2008 година во тогашниот двонеделен магазин „Репортер 92“²;
- › Апсењето на уредникот на веб-порталот „Буревесник“, Зоран Божиновски, на 21.4.2016 година, кој е уапсен во Република Србија а потоа екстрадиран во РСМ, обвинет во познатиот случај „Шпион“, а потоа во 2020 имаше ослободителна пресуда³;
- › Нападот врз група новинари и медиумски работници на 27.4.2017 година за време на упадот на претставници на Граѓанската иницијатива „За заедничка Македонија“ во македонското Собрание⁴.

1 Случај на ЕСЧП Селмани и останати против Поранешна југословенска република <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%222001-170839%22%5D%7D> објавена на веб-страницата на ЕСЧП од 9.2.2017.

2 ЗНМ: Да се отфрли обвинението против Кежаровски <https://znm.org.mk/znm-da-se-otfrli-obvinenieto-protiv-ke/> соопштение на ЗНМ, објавено на 20 мај 2019 година.

3 ЗНМ ја поздравува ослободителната пресуда за Божиновски <https://znm.org.mk/znm-ja-pozdravuva-osloboditelnata-pr/> соопштение на ЗНМ, објавено на 2 март 2020 година.

4 ЗНМ: Поднесени тужби од новинари за нападите на 27 април во Собрание <https://mia.mk/znm-rodneseni-tuzhbi-od-novinari-za-napadite-na-27-april-vo-sobraniemto/> објава на МИА од 27 април 2020 година.

Активности на ЗНМ за актуелизирање на прашањата поврзани со безбедноста на новинарите

Активности кои се спроведени од ЗНМ во насока на актуелизирање на прашањата поврзани со безбедноста на новинарите пред јавноста и надлежните органи од извршната и судската власт во државата се:

Меморандумот за соработка потпишан помеѓу ЗНМ и Министерството за внатрешни работи од 29 декември 2017 година, чија цел е зголемување на безбедноста на новинарите поради зачестените напади низ годините, при што нападите за кои новинарите и ЗНМ смета дека имаат елементи на сторени кривични дела врз новинарите остануваа неразјаснети од надлежните органи. Праксата случаите да останат во фаза на претходна постапка без да се даде наредба од надлежниот обвинител за спроведување истрага со образложение дека не се прибрани доволно докази од кои би се утврдило дека постојат елементи за сторено кривично дело или дека со пријавените дејствија не е сторено кривично дело за кое се гони по службена должност и затоа не се поведуваа ниту постапки за сторен прекршок против сторителите, резултира со голем број на нерешени инциденти во кои правата на новинарите биле повредени. Соработката меѓу ЗНМ и МВР со цел сензибилизирање на овој проблем се одвиваше во фази преку организирање јавни настани на кои учествуваа полициски службеници и медиумски работници и организирање обуки за полициските службеници заедно со Одделот за внатрешна контрола и професионални стандарди и Одделот за криминалистички истраги при МВР. Оваа соработка кон крајот на 2019 резултираше и со потпишување **„Протокол за односите помеѓу полициските службеници и медиумските работници“**, во кој таксативно се набројани обврските кон кои треба да се придржуваат страните-потписнички. Протокол кој претставува надградба на Кодексот на новинарите на Македонија⁵ и на Кодексот на полициска етика⁶ како еден вид на саморегулаторни акти кои се должни да се почитуваат од припадниците на двете професии во извршувањето на своите работните задачи.

5 Кодекс на новинарите на Македонија: <https://znm.org.mk/kodeks-na-novinarite-na-makedonija/>

6 Кодекс на полициска етика („Службен весник на РМ“ бр. 72 од 11.6.2007 година).

ЗНМ во последните години до одреден степен оствари соработка и со Јавното обвинителство на Република Северна Македонија. Во средбите и настаните со Јавниот обвинител е укажано на проблемите со кои се соочуваат новинарите и медиумските работници кога бараат заштита на нивните права пред таа институција и кога бараат гонење на сторителите на кривични дела. Републичкиот јавен обвинител е информиран за алармантно зголемување на напади кон новинари, како и за тоа дека во 2020 година (заклучно со октомври) ЗНМ регистрирало дури 14 напади од кои повеќе од половина се кон жени новинари споредбено со само 4 напади во 2019 година. Според ОЈО, само во еден случај, за напад со закана кон новинар има судска пресуда. Тоа е случајот во врска со закани извршени кон новинарката Мери Јордановска⁷. Поради тие околности и исполнување на мисијата на ЗНМ, дадена е препорака до Јавниот обвинител на Република Северна Македонија за формирање посебно одделение⁸ во Обвинителството кое ќе биде задолжено не само за гонење на нападите кон новинари и медиумски работници во иднина, туку ќе ги истражи и постарите случаи. Предочено е дека само така ќе се подобри негативната пракса на неказнивост која во моментов е присутна. Овој предлог се совпаѓа и со Резолуцијата 27/5 на Советот за човекови права од 2 октомври 2014 година, која се однесува на безбедноста на новинарите при Организацијата на обединети нации (ООН) во која, меѓу другото, стои: (а) Создавање специјални истражни единици или независни комисии; (б) Назначување специјализирани обвинители; како и заклучоците донесени од Организацијата за безбедност и соработка во Европа (ОБСЕ) на Конференцијата за безбедност на новинарите во регионот на ОБСЕ, одржана во Вилнус на 7-8 јуни 2011 година. Во еден од заклучоците е наведено: „...Полицијата и обвинителите да развиваат и да користат специјализирани протоколи и методи за да се осигури дека истрагата за злосторства против новинари вклучува темелни проверки за пребарување врски со работата на новинарот...“, дополнително во рамки на Советот на Европа (СЕ) постои документ „Водич за имплементација на избрани теми од Препорака СМ / Рес (2016) 4 за заштита на новинарството и безбедноста на новинарите и другите медиумски актери ДГИ (2020) 11“ во кој стои: „...Воспоставување специфични единици во рамките на полицијата, како и во рамките на обвинителството, со специфична експертиза во човековите права и безбедноста на новинарите...“.

7 ЗНМ: Да се казни лицето што се закани на новинарката Мери Јордановска <https://znm.org.mk/znm-da-se-kazni-liceto-shto-se-zakani-na/>, објавено на 11 јануари 2020 година.

8 ЗНМ бара од ОЈО посебно одделение за решавање на напади кон новинари <https://znm.org.mk/%d0%b7%d0%bd%d0%bc-%d0%b1%d0%b0%d1%80%d0%b0-%d0%be%d0%b4-%d0%be%d1%98%d0%be-%d0%bf%d0%be%d1%81%d0%b5%d0%b1%d0%bd%d0%be-%d0%be%d0%b4%d0%b4%d0%b5%d0%bb%d0%b5%d0%bd%d0%b8%d0%b5-%d0%b7%d0%b0-%d1%80%d0%b5/> од 1 октомври 2020 година.

Основното и Вишото јавно обвинителство во одговор на прашањето: Зошто не се постапувало по пријавите со предлозите за кривично гонење поднесени од ЗНМ, од новинар/ри или по допрен глас, најчесто наведуваат дека не се надлежни да постапуваат по службена должност затоа што во тие случаи КЗ предвидува само право на оштетениот да поднесе приватна кривична тужба.

Тоа е причината поради која ЗНМ и новинарскиот синдикат (ССНМ), во рамки на работната група при Министерството за правда, уште во октомври 2018 година укажаа на потребата од измени во Кривичниот законик во делот на заштита на новинарите и медиумските работници при вршење на нивната професионална должност.

Во барањата за измени на казнената регулатива беше укажано на потребата од воведување нови кривични дела кои би биле насловени како „Спречување на новинарите во извршувањето на професионалните задачи“ и „Напад врз новинарите во извршувањето на професионалните обврски“ или дополнување на постојните во правец на санкционирање со построги казни за сите закани и физички напади кон новинари, медиумски работници или нивни блиски лица, вклучувајќи и убиство, поради извршување професионални новинарски задачи. Со тоа не само што ќе се овозможи на Јавниот обвинител да постапува по службена должност, туку значително ќе се влијае врз зајакнувањето на специјалната и генералната превенција.

Целта на предложените измени и дополнувања на Кривичниот законик во рамките на работната група од 2018 година, а и со оваа публикација, е новинарските екипи да добијат зголемена заштита во извршувањето на професионалните обврски. Заштита која е во согласност со меѓународните и европски стандарди, но и праксата на Европскиот суд за човекови права со цел со тоа и да се воспостави поефикасен систем на заштита на новинарите и да се запре практиката на неказливост на сторителите.

Меѓународни мултилатерални механизми за заштита на новинарите и слободата на изразување

Насилството, малтретирањето и заплашувањето кон новинарите претставува напад врз демократијата со единствена цел да ја задуши слободата на медиумите и слободата на изразување поради лишување на популацијата од можност за донесување правилни одлуки во реалниот живот, врз основа на вистинити информации.

Државите имаат обврска да ја обезбедат таа слобода на изразување преку слободни медиуми, и амбиент кој ќе овозможи слободна, инклузивна и плуралистичка јавна дебата. Од тие причини, потребни се нови и соодветни законски рамки, политичка и социоекономска клима погодна за медиуми кои го поддржуваат демократскиот процес.

Меѓународната правна рамка која е важна и релевантна за безбедноста на новинарите и другите медиумски актери произлегува од стандардите на Обединетите нации (ООН), државите учеснички во ОБСЕ (ОБСЕ), Европската Унија (ЕУ) и Советот на Европа (СЕ).

Така, во 2000 година Комитетот на министри на Советот на Европа го дефинираше поимот новинар како „секое физичко или правно лице кое редовно или професионално се занимава со собирање и ширење информации до јавноста преку какви било средства за масовна комуникација“.

Во 2013 година Генералното собрание на Обединетите нации укажа на тоа „дека новинарството континуирано се развива и го вклучува и придонесот на медиумските институции, приватните лица и низа други организации кои бараат, примаат и пренесуваат информации и идеи од сите видови, преку Интернет, но и онлајн.“

Со оглед на зголемената разноликост на актерите кои придонесуваат за јавната дебата, новинарските и медиумските слободи не треба да бидат поврзани исклучиво со новинарската професија. Наместо тоа, експертите од областа нагласуваат дека овие слободи се, исто така, од клучно значење за блогерите,

граѓанските новинари и свиркачите, кои имаат значаен удел во остварување на улогата на јавен надзорник.

Обединети нации (ОН)

Меѓународните правни инструменти претставуваат една од клучните алатки што меѓународната заедница, вклучително и Обединетите нации (ООН), ги има на располагање во борбата за безбедноста на новинарите, како и во борбата против неказнивоста за делата сторени кон новинарите во врска со нивната новинарска дејност.

На 13-14 септември 2011 година, УНЕСКО беше домаќин на првиот меѓуагенциски состанок на ООН за безбедност на новинарите и прашањето на неказнивоста. На состанокот учествуваа речиси сите релевантни агенции, фондови и програми на ООН, вклучително и Канцеларијата на високиот комесар за човекови права, Светската банка и Програмата за развој на ООН.

Целта беше да се воспостави координиран општ систем на ООН во пристапот кон спречување и борба против насилните злосторства врз новинарите – вклучително и напади, киднапирања, злосторства со сексуално насилство, заплашување, малтретирање, апсење и незаконски притвори.

Состанокот беше дел од процесот на консултации, чија крајна цел беше донесување План за акција на ООН, кој ќе вклучува воспоставување координиран меѓуагенциски механизам за справување со прашања поврзани со безбедноста на новинарите и неказнивоста. Механизмот би го следел напредокот како на национално, така и на меѓународно ниво. Дел од заклучоците, беа следниве:

„5.6. Помогнете им на земјите членки да развијат законодавство и механизми што гарантираат слобода на изразување и информирање, вклучително, на пример, барања државите ефикасно да ги истражуваат и да гонат кривични дела против слободата на изразување;

5.7. Помогнете им на земјите членки за целосно имплементирање на постојните меѓународни правила и принципи, како и за подобрување, каде што е потребно, на националното законодавство за заштита на новинари, медиумски професионалци и придружен персонал во конфликтни и вонконфликтни ситуации;

5.8. Охрабрете ги земјите членки да преземат активна улога во спречувањето на нападите против новинарите и да преземат навремени активности како одговор на нападите со воспоставување национални механизми за итни случаи, кои различните засегнати страни можат различно да ги обликуваат;

5.9. Охрабрете ги земјите членки целосно да ја почитуваат Резолуцијата 296 на Генералната конференција на УНЕСКО, насловена како „Осуда за насилството врз новинарите“, со која се повикуваат земјите членки да го усвојат принципот дека не треба да има застареност за лицата виновни за злосторства против слободата на изразување; да се рафинира и промовира законодавството во оваа област и да се осигура дека клеветата станува граѓанска, а не кривична постапка“.

Дополнително, во јули 2011 година Комитетот за човекови права при ОН го објави своето толкување на членот 19 од Меѓународниот пакт за граѓански и политички права, кој се однесува на заштитата на слободата на мислењето и слободата на изразување (Општ коментар бр. 34 во врска со членот 19).

Во согласност на општиот коментар, побарано е од сите држави да воведат ефикасни мерки за заштита од напади насочени кон новинарите, кои имаат за цел да ги замолчат сите оние кои го користат своето право на слобода на изразување и пренесување информации.

Во својот Општ коментар, Комитетот за човекови права ги идентификува новинарите како една од групите кои често се подложни на закани, заплашувања и напади поради нивните активности, заедно со останатите лица кои се занимаваат со собирање и анализа на информации за состојбата со човековите права и слободи.

Формите на тие закани и напади се идентификувани како „арбитрерно (произволно) апсење, тортура, закана по живот и убиства“. Генералниот коментар наведува дека сите вакви напади „треба енергично да се испитаат навремено, а сторителите да бидат гонети, а жртвите или нивните претставници да добијат соодветно отштетување:

„Државите членки треба да воведат ефикасни мерки за заштита од напади насочени кон замолчување на оние што го користат своето право на слобода на изразување... Под никакви околности, нападот врз некоја личност, заради остварување на неговата слобода на мислење

или изразување, не може да биде компатибилен со членот 19. Новинарите честопати се подложени на такви закани, заплашувања и напади поради нивните активности. Исто така, има и лица кои се занимаваат со собирање и анализа на информации за состојбата со човековите права и кои објавуваат извештаи поврзани со човековите права, вклучувајќи судии и адвокати. Сите вакви напади треба енергично да се истражат навремено, а сторителите да бидат гонети, а жртвите, или, во случај на убиства, нивните наследници, да добијат соодветна форма на надомест“.

Дополнително, во рамките на ОН се донесени и се усвоени голем број на посебни Резолуции кои имаат за цел да го кренат нивото на заштита на новинарите во земјите членки, но и да ја осудат моменталната состојба на широко распространета неказнивост за насилните дела насочени кон новинарите, а кои се во врска со извршување на нивната професија. Тоа се:

- › **Резолуцијата 21/12 од 9 октомври 2012 година, за Безбедноста на новинарите, донесена од страна на Советот за човекови права,** во која стои:

„(Советот) Изразува загриженост дека нападите против новинарите често остануваат неказнети, и (Советот) ги повикува државите да обезбедат одговорност преку спроведување непристрасни, брзи и ефикасни истраги за тие дела што спаѓаат во нивна надлежност, односно да ги изведат одговорните пред правдата, како и да обезбедат пристап за жртвите до соодветните (домашни) правни лекови“.

- › **Резолуцијата 68/163 од 18 декември 2013 година на Генералното собрание на ОН, за безбедноста на новинарите и прашањето за неказнивоста,** во која, меѓу другото, стои:

„(Генералното собрание) Апелира до земјите членки да направат сè со цел да спречат насилство врз новинари и медиумски работници, да обезбедат одговорност преку спроведување непристрасни, брзи и ефикасни истраги за сите наводни насилства врз новинари и медиумски работници што спаѓаат во нивна надлежност, и да ги донесат сторителите на ваквите злосторства пред правдата; (Генералното собрание) ги повикува државите да промовираат безбедна околина за новинарите за да ја извршуваат својата работа независно и без непотребно мешање, што вклучува примена на: (а) законски мерки; (б) подигање на

свеста во судството и меѓу службениците за спроведување на законот и воениот персонал, како и меѓу новинарите и граѓанското општество, во врска со меѓународните човекови права и хуманитарните законски обврски и обврски во врска со безбедноста на новинарите; (в) следење и известување за напади врз новинари; (г) јавна осуда на нападите врз новинарите; и (д) обезбедување ресурси неопходни за истрага и гонење на таквите напади (врз новинарите).

- › **Резолуцијата 27/5 од 2 октомври 2014 година на Советот за човекови права, за безбедноста на новинарите**, во која:

„(Советот) Ги повикува државите да развијат и да спроведат стратегии за борба против неказнивоста на напади и насилство врз новинари, вклучително и преку користење, каде што е соодветно, добри практики... меѓу другото: (а) Создавање специјални истражни единици или независни комисији; (б) Назначување специјализирани обвинители; (в) Усвојување специфични протоколи и методи на истрага и гонење; (г) Обука на обвинители и судство во врска со безбедноста на новинарите; (д) Воспоставување механизми за собирање информации, како што се бази на податоци, за да се овозможи собирање проверени информации за закани и напади врз новинари; (е) Воспоставување механизам за рано предупредување и брза реакција, со цел да им се овозможи на новинарите непосреден пристап до властите и заштитните мерки.

- › **Резолуцијата 69/185 од 18 декември 2014 година на Генералното собрание на ОН, за безбедноста на новинарите и прашањето за неказнивост**, со која:

„(Генералното собрание ги) Осудува недвосмислено сите напади и насилство врз новинари и медиумски работници, како што се: тортура, вонсудски убиства, присилно исчезнување, произволно апсење и произволно притворање, како и заплашување и малтретирање како во конфликтни, така и во вонконфликтни ситуации; 2. Силно ја осудува преовладувачката неказнивост за напади и насилство врз новинари и изразува голема загриженост дека огромното мнозинство од овие злосторства остануваат неказнети, што, пак, придонесува за повторување на овие злосторства.

Апелира до земјите членки да направат сè за да спречат насилство, закани и напади врз новинари и медиумски работници, да обезбедат одговорност преку спроведување непристрасни, брзи, темелни, независни и ефикасни истраги за сите наводни насилства, закани и напади врз новинари и медиумски работници кои спаѓаат во нивна надлежност, да ги изведат сторителите, вклучително и оние кои командуваат, заговараат да извршуваат, помагаат или ги прикриваат ваквите злосторства, пред правдата и да обезбедат пристап на жртвите и нивните семејства до соодветни правни лекови“.

- › **Резолуција 2222 (2015) од 27 мај 2015 година на Советот за безбедност;** во која се:

„Апелира до земјите членки да преземат соодветни чекори за да обезбедат одговорност за злосторствата извршени врз новинари, медиумски професионалци и придружен персонал во ситуации на вооружен конфликт и преку спроведување непристрасни, независни и ефективни истраги во рамките на нивната надлежност и да ги изведат сторителите на овие злосторства пред лицето на правдата.

- › **Резолуција 33/2 од 29 септември 2016 година за безбедноста на новинарите,** во која одново се:

„Апелира до државите да направат сè за да спречат насилство, закани и напади врз новинари и медиумски работници, да обезбедат одговорност преку спроведување непристрасни, навремени, темелни, независни и ефикасни истраги за сите наводни насилства, закани и напади врз новинари и медиумски работници во рамките на нивната јурисдикција, да ги изведат сторителите, вклучително и оние што командуваат, заговараат да извршуваат, помагаат или прикриваат такви злосторства, пред правдата, и да обезбедат за жртвите и нивните семејства пристап до соодветни правни лекови.

Понатаму ги повикува државите поефикасно да ја спроведат постојната законска рамка за заштита на новинарите и медиумските работници со цел да се борат против сè поприсутната неказнивост.

Ги повикува државите целосно да ги усогласат своите закони, политики и практики со нивните обврски, и обврски во согласност со меѓународното право за човекови права, и да ги прегледаат и, доколку е по-

требно, да ги ревидираат, со цел да не се ограничуваат новинарите и медиумските работници во извршувањето на своите дејности.“

Наведените апели и заклучоци од органите на ООН се повторени до земјите членки преку **Резолуција усвоена од Генералното собрание на 19 декември 2017 година** и **Резолуцијата усвоена од Советот за човекови права на 27 септември 2018 година**, со кои се:

„Поттикнуваат државите да обезбедат отчетност преку спроведување непристрасни, навремени, темелни, независни и ефикасни истраги за сите наводни насилства, закани и напади врз новинари и медиумски работници, да ги донесат сторителите, вклучително и оние кои командуваат, заговараат да извршат, помагаат или прикриваат такви злосторства, пред лицето на правдата, и да осигураат дека жртвите и нивните семејства имаат пристап до соодветни правни лекови.“

Организација за безбедност и соработка во Европа (ОБСЕ)

На Конференцијата за безбедност на новинарите во регионот на ОБСЕ, одржана на 7-8 јуни 2011 година во Вилнус, владите и експертите го потврдија своето убедување дека заштитата на безбедноста на новинарите е од суштинско значење за да се поддржат основните цели на ОБСЕ во корист на сите. Како резултат од Конференцијата, беше објавена публикација која ги утврдува прашањата што треба да ги разгледаат земјите учеснички при проценка на тоа што тие можат да сторат за да се подобри климата за новинарите во нивните земји. Оваа публикација, исто така, обезбедува практичен водич кој ги претставува чекорите што државите можат да ги преземат за да обезбедат медиумско-пријателско опкружување. Тие мерки, спроведени во добра волја од страна на државите учеснички, можат да создадат здрава клима за слободно развивање на слободните медиуми, преку соодветна нормативна рамка на закони.

Па така, во делот на законите и актите на насилство врз новинарите е наведено дека:

„Заканите и актите на насилство врз новинарите продолжија и во некои делови дури се зголемија во областа на ОБСЕ во последните неколку години. Заканите упатени преку телефон, факс, е-пошта или писмо, итн., честопати се проследени со физички напади, вклучително и убиства.“

Добра пракса: Државните власти да ги истражуваат извештаите за закани навремено и темелно и да преземаат соодветни чекори за заштита на загрозените лица.

Владите имаат обврска да ја штитат физичката безбедност на оние на кои им се заканува опасност. Тие да го земаат предвид фактот дека новинарите, блогерите и бранителите на човековите права се меѓу групите во општеството кои се изложени на ризик од напади поради нивните активности.

Органите за спроведување на законот треба да преземаат решителни и енергични чекори за да ги отстранат закани од членови на организирани криминални групи.

Истражување напади врз новинари и убиства на новинари, осигурување дека одговорните ќе бидат изведени пред лицето на правдата и искоренување на неказнивоста.

Големиот број напади и убиства на новинари ги направи делови од регионот на ОБСЕ меѓу најопасните во светот за работа на новинарите; владеењето на правото и интегритетот на системите за спроведување на законот и правдата се ставени под сомнеж; расте климата на неказнивост.

Добра практика: За овие кривични дела не се применува рок за застарување. Да се спроведуваат навремени и ефикасни кривични истраги за апсење на одговорните и нивно изведување пред лицето на правдата.

Полицијата и обвинителите да развиваат и да користат специјализирани протоколи и методи за да се осигури дека истрагата за злосторства против новинари вклучува темелни проверки за пребарување врски со работата на новинарот."

Дополнително, во рамките на ОБСЕ, од страна на Министерскиот совет, на 7 декември 2018 година е донесена Одлука бр. 3/18, насловена како Безбедноста на новинарите, во која Советот:

„Ги осудува јавно и недвосмислено сите напади и насилства врз новинари како што се: убиства, тортура, присилно исчезнување, произволно апсење, произволен притвор и произволно протерување, заплашување,

малтретирање и закани од сите форми, како што се физички, правни, политички, технолошки или економски, се користат за сузбивање на нивната работа и/или непотребно присилно затворање на нивните канцеларии, вклучително и во конфликтни ситуации.

Исто така, ги осудува јавно и недвосмислено нападите врз жени новинари во врска со нивната работа, како што се сексуално вознемирување, злоупотреба, заплашување, закани и насилство, вклучително и преку дигитални технологии.

Но, исто така, и ги повикува земјите за:

„Преземање ефикасни мерки за ставање крај на неказливоста за сторени злосторства врз новинари, преку обезбедување отчетност како клучен елемент во спречувањето напади во иднина, вклучително и преку осигурување дека органите за спроведување на законот спроведуваат брзи, ефикасни и непристрасни истраги за акти на насилство и закани врз новинари, со цел да се изведат сите одговорни пред правдата и да се осигури дека жртвите имаат пристап до соодветни правни лекови“.

Европска Унија (ЕУ)

Физичките напади врз новинари и други медиумски актери во ЕУ остануваат ретки и најчесто се случуваат во контекст на јавни собири. Сепак, малтретирањето и закани преку Интернет се широко распространети, особено на социјалните мрежи. Таквите практики, вклучително и „тролањето“, честопати се насочени кон новинари и блогери. ЕУ нагласува дека „без слобода на изразување и слобода на медиуми, информираното, активно и ангажирано граѓанство е невозможно“. Од тие причини, државите мора да преземат активни чекори за спречување на насилство преку промовирање безбедна средина за новинарите и другите медиумски актери, овозможувајќи им на тој начин да ја извршуваат својата работа независно, без непотребно мешање и без страв од насилство или прогон.

„Работата на новинарите во откривање на злоупотреби на моќ, осветлување на корупцијата и проверка на добиеното мислење, честопати ги става на посебен ризик од заплашување и насилство. Ваквите напади и заплашувања – честопати придружени со одбивање на државните органи за ефикасно истражување и крај на неказливоста за такви дела -- претставуваат напад не само врз жртвата, туку, исто така,

може да ја ограничат можноста на јавноста да добива информации и идеи. Напорите за заштита на новинарите не треба да бидат ограничени на оние што се официјално признати како такви, туку треба да опфаќаат и персонал за поддршка и други, како што се „граѓански новинари“, блогери, активисти за социјални медиуми и бранители на човекови права, кои користат нови медиуми за да постигнат масовна публика. Напорите за ставање крај на неказнивоста за злосторства против новинари и други медиумски актери мора да бидат поврзани со заштитата и одбраната на бранителите на човековите права.“

Безбедноста на новинарите и другите медиумски актери ја загрижува ЕУ и кога станува збор за состојбите во земјите кандидати за членство, како што беше потврдено во **Упатството за поддршка на ЕУ за слободата на медиумите и интегритетот на медиумите во земјите во проширување, објавено од Генералниот директорат за проширување на Европската комисија во февруари 2014 година**. Во оваа област, ЕУ очекува земјите кандидати „да преземат позитивни активности за обезбедување и промовирање на плурализмот во медиумите и нивната независност“. Една од одредниците за мерење на усогласеноста е дека „бројот на физички напади, закани и други форми на заплашување на медиумите се намалува“.

Совет на Европа (СЕ)

Во април 2016 година Комитетот на министри на Советот на Европа донесе **Препорака за заштита на новинарството и безбедноста на новинарите и другите медиумски актери**, посочувајќи го како алармантно и неприфатливо нивото на тековните закани за новинарите и медиумските актери во Европа и обезбедувајќи специфични упатства за земјите членки да дејствуваат во областите на превенција, заштита, гонење, промовирање информации, едукација и подигнување на свеста.

Поточно, од земјите членки се бара да воспостават сеопфатни нормативни рамки за заштита на физичкиот и моралниот интегритет на новинарите и другите медиумски актери. **Тоа подразбира соодветни измени во кривичното право со цел да се спречи извршување кривични дела против новинарите, но и измени кои ќе овозможат ефикасно да се истражат сторените дела, за да се спречи неказнивоста**. Покрај тоа, со цел да се создаде и да се обезбеди поволно опкружување за слободата на изразување, земјите членки треба да им овозможат на новинарите широк опсег на заштита во извршу-

вањето на нивните новинарски активности, како што се, на пример, заштитата на доверливите извори, или уредничката автономија. Во Препораката особено е потенцирано следново:

„17. Императив е сите вклучени во убиства, напади и малтретирање на новинари и други медиумски работници да бидат изведени пред лицето на правдата. Истрагите за ваквите кривични дела и гонењето на одговорните за нив мора да исполнуваат голем број општи барања. Кога одговорните за ваквите злосторства нема да бидат изведени пред правдата, може да се појави култура на неказливост.

18. Истрагите за убиства, напади и лошо постапување мора да бидат ефикасни со почитување на основните барања за соодветност, темелност, непристрасност и независност, ажурност и јавен увид.

19. Истрагите мора да бидат ефикасни во смисла на тоа дека тие се способни да доведат до утврдување на фактите, како и идентификување и, на крајот, доколку е соодветно, казнување на одговорните. Властите мора да го преземат секој разумен чекор да ги соберат сите докази во врска со инцидентот. Заклучоците од истрагата мора да се засноваат на темелна, објективна и непристрасна анализа на сите релевантни елементи, вклучително и утврдување дали постои поврзаност помеѓу заканите и насилството врз новинарите и другите медиумски актери и вршењето на новинарските активности, или придонесот во слични начини на јавна дебата. Државните власти, исто така, се должни да истражат постоење можна врска помеѓу расистички ставови и акт на насилство. Исто така, треба да се испита релевантноста на прашањата кои се поврзани со родот.

24. Законот треба да предвиди дополнителни или потешки казни да се изрекуваат врз јавните службеници, кои, преку занемарување, соучество или активно, постапуваат на начин што ја спречуваат или ја попречуваат истрагата, гонењето или казнувањето на одговорните за злосторства против новинари или другите медиумски работници.

25. Кога истрагите и гонењата не резултираат со изведување пред лицето на правдата на сторителите на убиства на новинари, или други сериозни злосторства против нив, земјите членки можат да размислат за воспоставување специјални судски или вонсудски истраги за специфични случаи или независни специјализирани тела да се спроведу-

ваат такви истражувања на постојана основа. Вториот може да има посебен авторитет и да вклучува учество или лидерство од страна на почитувани медиуми и/или граѓански фигури, со цел да се унапреди процесот на откривање факти, без да се минимизира должноста на истражните органи за гонење и казнување на сторителите. Државите се под позитивна обврска да ги штитат новинарите и другите медиумски актери од заплашување, закани и насилство, без оглед на нивниот извор, без разлика дали се владини, судски, верски, економски или од чисто криминални побуди.

За целосна имплементација на Препораката во делот на заштита на новинарите и гонење на сторителите на кривични дела против новинарите, од страна на Советот на Европа беше донесен и **Водич за имплементација на избрани теми од Препорака CM / Res (2016) 4 за заштита на новинарството и безбедноста на новинарите и другите медиумски актери ДГИ (2020) 11.**

Овој документ има за цел да им помогне на земјите членки во спроведувањето на избраните области на столбовите за заштита и гонење, преку споделување добра пракса низ која би можеле да се остварат зацртаните цели со документот. Па така, преку овој Водич, на пример, се предлага:

- I. *Воспоставување специфични единици во рамките на полицијата, како и во рамките на обвинителството, со специфична експертиза во човековите права и безбедноста на новинарите, како еден од начините кои можат да ја подобрат ефикасноста и непристрасноста на истрагите. Таквите специјализирани единици треба да бидат обучени во согласност со предлозите дадени во делот II (Б) (2) на Водичот;*
- II. *Законски измени со цел да се обезбеди отстранување на роковите за застареност за гонење на насилни злосторства извршени врз новинари и други медиумски работници;*
- III. *Амнестиите и помилувањата за такви злосторства да се даваат само во исклучителни случаи;*
- IV. *Воведување построги казни во однос на јавните службеници кои, преку занемарување, соучество или намерно, постапуваат на начин што спречува или попречува истрага, гонење или казнување на одговорните за овие злосторства;*

- V. *Земајќи ја предвид нивната сериозна природа, државите членки би требало да ги категоризираат кривичните дела против слободата на изразување како посебна категорија на кривични дела, или како отежната околност што доведува до построги казни;*
- VI. *Државните власти да водат статистички податоци за бројот на пријавени жалби, отворени истраги, гонења и осудувања поврзани со закани, напади против, и убиства на новинари и други медиумски актери. Овие податоци, меѓу другото, треба да се расчленат според полот, со цел да се документираат обемот и сериозноста на проблемот, вклучително и степенот на неказнивост со цел да се оформат стратегии за одговор.*

Од Парламентарното собрание на Советот на Европа, донесена е најновата **Резолуција 2317 (2020)**, со која Собранието ги повикува земјите членки да ја заштитат поефикасно безбедноста на новинарите и слободата на медиумите. Во врска со ова барање, Собранието укажува дека тие мора:

- › целосно да ја спроведат Препораката CM / Rec (2016) 4 за заштита на новинарството и безбедноста на новинарите и другите медиумски актери;
- › да спроведат ефикасна, независна и брза истрага за какви било злосторства против новинари, како што се убиства, напади или малтретирање и изведување на правдата на автори, поттикнувачи, сторители и соучесници кои се одговорни според законот, осигурувајќи дека нема неказнивост за нападите против новинари;
- › да постават национални механизми во согласност со Планот за акција на Обединетите нации за безбедноста на новинарите и прашањето на неказнивост, осигурувајќи дека таквите механизми се дизајнирани и спроведени под силно политичко и оперативно раководство, со соодветна меѓуагенциска координација и во вистинско партнерство со граѓанското општество, особено со здруженијата на новинари и синдикатите и со организациите за набљудување на слободата на медиумите;
- › да поведат одлучна борба против малтретирањето на новинарите преку Интернет, особено жените новинари, и новинарите кои припаѓаат на малцинските групи, и да ја зајакнат заштитата на истражувачките новинари и свиркачите;

- › да воспостават механизми за рано предупредување и брза реакција, како што се телефонски линии или точки за контакт во итни случаи, за да се осигури дека новинарите имаат непосреден пристап до заштита секогаш кога ќе се најдат под закана;
- › да ја зајакнат соработката и размената на информации, експертиза и најдобри практики со други држави секогаш кога нападите против новинарите вклучуваат прекугранични или мрежни димензии.

Праксата на Европскиот суд за човекови права во врска со заштитата на новинарската професија и правото на слобода на изразување

Судот во Стразбур постојано ја подвлекува важноста на слободата на изразување како еден од базичните постулати на демократското општество, притоа признавајќи ја многу значајната улога што медиумите ја играат денес: од една страна, улога во обезбедувањето проверени и точни информации до јавноста, но, од друга страна, и улогата како „јавен надзорник“. Медиумите имаат обврска да даваат информации и идеи од јавен интерес, без да ги пречекорат границите на таа слобода, и оваа обврска произлегува од правото на јавноста да се здобие со такви информации.

Доколку државата е свесна за закани или заплашувања извршени врз новинари или медиумски организации, должна е да преземе заштитни мерки и да спроведе ефикасна истрага за проверка на ваквите наводи.

Обврска за заштита на животот

Членот 2 од Конвенцијата (заштита на правото на живот) вклучува и забрана за намерно и незаконско одземање живот, но и позитивна обврска на властите да преземат соодветни чекори за заштита на животот. Обврската за заштита на животот има два основни елемента:

(I) должност на државата да го обезбеди правото на живот со воспоставување ефикасни кривично-правни одредби за спречување на извршување кривични дела против лицето, поткрепено со механизам за спроведување на законот за спречување, сузбивање и казнување кога одредбите се повредени; и

(II) во одредени околности, државата има позитивна обврска да преземе превентивни оперативни мерки за заштита на поединецот или лица чии животи се изложени на ризик од кривични дела сторени од страна на друга личност.

Така, на пример, Судот утврди повреда на членот 2 од Конвенцијата во предметот на ***Dink v Turkey***⁹ во кој станува збор за убиство на новинарот Хрант Динк. Новинарот Динк подолго време бил предмет на силно непријателство и закани од страна на екстремни националисти, како резултат на неговите натписи во весникот за турско-ерменските односи. Судот утврди дека разумно може да се смета оти властите биле информирани за непријателството кон господин Динк, дека органите за спроведување на законот биле информирани за постоењето реална и непосредна закана по неговиот живот, но, сепак, тие не успеале да преземат разумни мерки за негова заштита.

Обврска да се испитаат смртните случаи

Членот 2 од Конвенцијата бара да има ефикасна истрага секогаш кога има незаконско одземање на живот, без оглед дали е тоа сторено од страна на службени или приватни лица. Основните квалитети на една истрага треба да бидат следните:

1. властите мораат да постапуваат по службена должност, со други зборови, не треба да се бара иницијатива од близок за да се покрене истрага
2. истрагата мора да биде независна од лицата кои се вмешани во настаните
3. истрагата мора да биде ефикасна во смисла дека е способна да доведе до утврдување дали употребената сила била или не била оправдана, и до идентификување и казнување на одговорните
4. постои барање за итност и разумна ефикасност на истрагата
5. мора да се обезбеди ефикасен пристап за подносителот на пријавата до истражната постапка
6. мора да има елемент на јавна контрола врз истрагата или нејзините резултати, доволни за да се обезбеди одговорност во пракса, односно да се одржи довербата на јавноста.

Така, на пример, во предметот на ***Kilic v Turkey***¹⁰, имаше повреда на член 2 поради ограничениот обем и краткото траење на истрагата за убиството на новинарот Килич.

9 Случај на ЕСЧП: *Dink v Turkey*, Nos. 2668/07, 6102/08, 30079/08, 7072/09 & 7124/09, 14.9.10.

10 Случај на ЕСЧП: *Kilic v Turkey*, No. 22492/93, 28.3.00.

Забрана за тортура и малтретирање

Членот 3 од Конвенцијата вклучува обврски кон властите да го спречат и да го истражат лошото постапување кон новинарите, кое доаѓа од страна на приватни трети лица (еквивалентно на обврските дискутирани погоре во врска со правото на живот). Токму затоа, истрагите кои вклучуваат сериозни обвинувања за лошо постапување мора да бидат длабински и ефикасни, односно органите треба секогаш да направат сериозен обид во откривање на она што навистина се случило, и да не се потпираат на избрзани или неосновани заклучоци за да ги затворат своите истраги.¹¹

Судот ја признава посебната улога што ја играат истражувачките новинари. Судот подвлекува дека улогата на истражувачкото новинарство е да ја информира и да ја алармира јавноста за непожелните појави во општеството веднаш штом ги добие релевантните информации за тоа.¹²

11 Rizvanov v Azerbaijan, No. 31805/06, 17.4.12, para. 56; Najafli v Azerbaijan, No. 2594/07, 2.10.12, para. 4.

12 Martin and others v France, No. 30002/08, 12.4.12, para. 80.

Компаративен преглед на кривичните / граѓанските законодавства на Финска, Франција и Германија во врска со одредбите за заштита на новинарите од аспект на законите и заплашувања преку социјалните мрежи / Интернет

Малтретирањето и злоупотребата преку Интернет денес се широко распространети преку употреба на платформите на социјалните медиуми и другите дигитални простори кои се преплавени со непријателски и заканувачки активности. Целна група на ваквото вознемирување и злоупотреба се новинарите, а особено жените новинари. Скорешна студија од Амнести интернационал, открива дека еден од секои 14 твитови упатени кон новинарки е или навредлив, или штетен и непријателски настроен. Постојат многу начини на кои новинарот може да биде малтретиран или злоупотребуван преку Интернет, а некои од овие методи го имаат истиот ефект на вознемирување или злоупотреба што луѓето го доживуваат и во офлајн светот.

„Интернет-демнење/следење“: Ова е начинот на кој повеќето луѓе го разбираат вознемирувањето преку мрежни комуникации. Тоа е кога индивидуа испраќа бројни несакани пораки до друго лице (т.е. „директни комуникации“) што предизвикуваат вознемиреност, или други форми на штета на личноста на која се упатени, преку електронска пошта или директно испраќање пораки на жртвата преку Интернет. Тука, исто така, спаѓа и практиката на „означување“ (тагирање) на, или „@-спомнување“ на социјалните мрежи како еден вид на „компјутерски разговор“ со нив. Оваа практика е кога, со користење на симболот „@“, проследено со корисничкото име на жртвата, корисникот може да ја извести жртвата дека е спомената во одредена достапна објава на корисникот. Соодветно на тоа, практиката на постојано „означување“ или „@-спомнување“ на индивидуа може да ги всади истите чувства на вознемиреност или страв како што може да бидат предизвикани од повторен директен контакт преку приватни канали за комуникација. Понатаму, жртвата обично ќе се известува секогаш кога оригиналната објава „означување“ или „@-спомнување“ ја „лајкува“ друг корисник на платформата за социјални медиуми, што може да го засили и да го влоши влијанието на комуникацијата или дури и да претвори еднократна порака во повторена порака.

Испраќање заплашувачки, заканувачки или навредливи пораки: Злоупотребата преку Интернет, исто така, може да има форма на грубо навредливи, агресивни и заканувачки пораки што го ставаат поединецот во страв по неговата лична безбедност. Има примери на случаи кога поединци формирале веб-страници посветени на следење и критикување, објавување лажни профили, фотошопирани наслови и измислени објави на социјалните мрежи насочени кон наштетување на кредибилитетот на жртвата и нејзино подложување на злоупотреба.

Кампањи за вознемирување преку Интернет: Ова е начин преку кој едно лице доживува постојана кампања за вознемирување од низа различни индивидуи. Оваа кампања може да биде координирана, или може да се случи без претходна организација. На пример, може да започне со една порака од еден корисник што потоа провоцира многу други корисници да испраќаат навредливи, насилни, застрашувачки и непријателски пораки до жртвата. Овој вид активност честопати не е опфатен во законската дефиниција на „вознемирување“ во многу јурисдикции, бидејќи секој актер практично испраќа само една порака што нужно не е сериозна или незаконска. Сепак, кога се гледа во контекст, тоа придонесува за сеопфатна кампања за вознемирување што може да има големо влијание врз новинарот и неговата способност да ја извршува својата работа.

„Доксинг“: Ова е онлајн практика на истражување и емитување приватни или лични информации за личноста – како што е нејзиниот телефонски број или е-пошта и домашна адреса – во средина што практикува или поттикнува заплашување или закана кон таа личност. Ова потоа може да доведе или да охрабри феномен на кампањи за вознемирување преку Интернет, бидејќи голема група на лица се здобиваат со потребните информации за директно контактирање на жртвата.

Лажно претставување и тролање преку Интернет: Ова често вклучува штетни пораки или комуникации за одредено лице кои се испратени на трето лице, отколку директно на жртвата (т.е. „индиректни комуникации“). Овие комуникации последователно можат да дојдат до знаење на жртвата и да предизвикаат вознемиреност, стрес или страв.

Финска

Финскиот Кривичен законик вклучува две одредби кои третираат навредливи или заканувачки комуникации и овие одредби може да се применат во онлајн контекст. Првата од овие одредби се нарекува дело на „демнење/следење“.

Поглавје 25, Дел 7 (а) од Кривичниот законик – Демнење

Лице кое постојано се заканува, набљудува, контактира или на друг сличен начин неоправдано демне друг, така што тоа предизвикува страв или вознемиреност кај лицето кое го демнат, ќе се осуди за демнење на парична казна или затвор најмногу од две години, освен ако не е предвидена подеднаква или построга казна на друго место во законот за делото.

Суштествени елементи на делото е дека тоа е сторено кога некое лице „постојано се заканува, набљудува, контактира или на друг сличен начин неоправдано прогонува друг, така што тоа е погодно кон внесување страв или вознемиреност кај личноста“. При утврдување дали повторените дела извршени од обвинетиот веројатно предизвикале страв или вознемиреност кај жртвата, судовите мора да ја земат предвид позицијата на жртвата (на пример, ако тие страдаат од одредена ранливост или ако се работи за дете). Понатаму, делото бара и намера. Обвинетиот мора да сфати дека неговиот или нејзиниот контакт или други постапки веројатно предизвикуваат страв или вознемиреност кај жртвата.

Во однос на видот на комуникациите преку Интернет што би биле опфатени со ова дело, употребата на терминот „контакт“ според поглавје 25, дел 7а од Кривичниот законик се чини дека имплицира оти делото ќе се однесува само на „директни комуникации“ со жртвата а не на пораки испратени до трети страни или јавно објавени преку Интернет. Сепак, судовите сè уште може да одлучат да ја применат одредбата за некои комуникации преку Интернет со кои на жртвата ѝ се приоѓа преку „означување“ (тагирање) или „@mentioning“ (споменување).

Делото се однесува само на „повторените“ комуникации и се чини дека не ги опфаќа еднократните штетни комуникации (како што се заканувачки пораки или пораки што резултираат во кампањи за вознемирување/„малтретирање“). Кога станува збор за еднократна навредлива комуникација, може да се примени кривично дело „закана“. Во согласност со оваа одредба, ќе се смета за казниво дело доколку некое лице „ќе се закани на друг на начин што лицето кое е загрошено има оправдана причина да верува дека неговата лична безбедност или имот е во сериозна опасност“.

Финска забранува ширење информации што го нарушуваат правото на приватен живот. Покрај тоа, повредите кои можат да се сметаат за потешки подлежат на казна затвор до две години.

Поглавје 24, Дел 9 од Кривичниот законик – Клевета

(1) Лице кое шири лажни информации или лажна инсинуација за друго лице, така што делото е погодно за предизвикување штета или страдање на тоа лице, или поднесување на тоа лице на презир или омаловажува друг на друг начин отколку што е наведено во став (1), ќе се казни за клевета со парична казна.

(2) Исто така, ќе се казни за клевета и лицето кое шири лажни информации или лажна инсинуација за починато лице, така што делото е погодно за предизвикување страдање на лице на кое починатиот му бил особено близок.

(3) Критиката која е насочена кон активностите на една личност во политиката, бизнисот, јавните функции, јавната позиција, науката, уметноста или во споредлива јавна активност и што очигледно не ги надминува границите на соодветноста, не претставува клевета наведена во потсекција 1 (2).

(4) Изнесувањето вредносен суд при разгледување прашање од општо значење, исто така, не се смета за клевета, ако неговото излагање, земајќи ги предвид нејзината содржина, правата на другите и другите околности, не надминува јасно што може да се смета за прифатливо.

Поглавје 24, Дел 10 од Кривичниот законик – Тешка клевета

Ако, во клеветата од делот 9 (1) е предизвикано значително страдање или особено значителна штета и клеветата се влоши, исто така, кога се проценува како целина, сторителот ќе биде осуден за тешка клевета на парична казна или затвор за најмногу две години.

Поглавје 5, Дел 5 од Кривичниот законик – Поттикнување

Лице кое намерно убедува друго лице да изврши намерно дело или да направи казнив обид за такво дело е казниво за поттикнување на делото како да е тој или таа сторителот.

Франција

Членот 222-17 од Кривичниот законик на Франција предвидува дека заканата за сторување на некое кривично дело е казнива со затвор од шест месеци или парична казна (7.500 евра). Според тоа, оваа одредба опфаќа закани за убиство, напад или силување на жртвата. Онаму каде заканата е смртна, казната се зголемува на три години затвор и парична казна од 45.000 евра.

Делото е сторено таму каде што заканата е упатена со пишан документ, слика или кој било друг начин. Таквата закана може да се однесува на писмени или визуелни закани упатени на Интернет. Понатаму, тоа ги покрива и закани кои се упатени еднаш и не бара повторување на заканата за да би се покренало обвинителството во гонење.

Член 222-17 од Францускиот Кривичен законик – Зкана

Зкана за извршување кривично дело или прекршок против лица, обид за извршување што е казнив, се казнува со затвор во траење од шест месеци и парична казна од 7.500 евра, доколку се повтори или се докаже со пишан документ, слика или кој било друг предмет.

Казната се зголемува на три години затвор и на парична казна од 45.000 евра каде заканата е смртна.

За да се покрене успешно гонење, мора да се покаже дека поединецот што упатил закана имал намера да му се закани на поединецот со соодветното кривично дело, и дека сторителот знаел и имал за цел создавање страв и ментално нарушување кај жртвата.

Постои уште една одредба на која може да се потпре гонењето поради закани упатени преку Интернет. Тоа е членот 222-16 од Кривичниот законик, кој криминализира злонамерни повици или пораки, кои ги вклучуваат и е-пошта, но и WhatsApp. За ова дело е потребен минимум од два текста или повици, бидејќи дејствијата треба да се случуваат „постојано“, а судиите ја земаат предвид временската рамка во која се случуваат тие дејствија, односно нивната поврзаност. Ова е од ограничена корист за справување со онлајн вознемирување новинари, бидејќи бара закани да бидат испратени со директни и приватни пораки. Затоа, нема да опфаќа вознемирување преку јавни страници (или тагирање) на социјални медиуми и други слични активности на Интернет.

Германија

Се чини дека германското законодавство не содржи некои посебни одредби за заштита на новинарите од вознемирување преку Интернет. Сепак, може да се применат општите одредби за заштита од акти на вознемирување. Тие вклучуваат како граѓански, така и кривични законски одредби кои се однесуваат на шпионажа на податоци, напад, следење (демнење), навреда и клеветата.

Практиката на „доксинг“, што значи објавување приватни или лични информации за жртвата преку Интернет, може да потпадне под шпионажа на податоци или вкрстување податоци. Кривичниот законик предвидува дека лицата кои незаконски прибираат туѓи, особено заштитени податоци, кои не биле наменети за сторителите со заобиколување на таа заштита, и на тој начин ги прават податоците достапни за нив или за трети лица, може да бидат казнети со затвор до три години или парична казна.

Малтретирање на новинари преку Интернет може да биде казниво и како демнење/следење. Дел 238 од Кривичниот законик криминализира незаконско следење лице обидувајќи се да се воспостави контакт со него или неа преку телекомуникации. Понатаму, закана на личност или блиска личност со загуба на живот или екстремитет, оштетување на здравјето или лишување од слобода е кривично дело.

Овие дела мора да се вршат повторувачки и да бидат способни сериозно да го нарушат животниот стил на лицето, што значи дека лицето е, на пример, принудено сериозно да ги менува своите активности за слободното време како резултат од заканите.

Малтретирање преку Интернет, исто така, може да се казни како напад, со затворска казна што не надминува пет години или парична казна. Општо земено, нападот е ограничен на физички напад. Меѓутоа, ако малтретирањето преку Интернет е толку сериозно што резултира со соматски симптоми, може да се казни според оваа одредба.

Според германскиот Кривичен закон, постојат неколку одредби со кои се забранува навредата и тврдењето или ширењето на лични информации што се лажни, и не може да се докаже нивната вистинитост. Прагот е информациите да бидат способни да наклеветат некое лице или да влијаат негативно врз јавното мислење за лицето.

Навредата се казнува со затвор не подолг од една година или парична казна.

За кривично дело клевета се казнува со затвор не подолг од една година или парична казна и доколку е сторено јавно или преку ширење на пишани материјали, со затвор не подолг од две години или со парична казна. Ако клеветата е направена намерно, должината на затворот не може да надмине две години, или парична казна; доколку клеветата е сторена јавно, на состанок или преку ширење пишани материјали, ќе се казни со затвор не подолг од пет години или со парична казна.

Навредата, клеветата и намерната клевета се гонат само по барање на жртвата. Јавниот обвинител, сепак, ќе отвори истрага само доколку тоа е од јавен интерес.

Меѓународни извештаи и обврски на државата поврзани со безбедноста на новинарите и медиумските работници

Потребата од измена на Кривичниот законик на РСМ е нотирана во повеќе меѓународни извештаи на најразлични државни и меѓународни политички организации кои преку нив апелираат на неказнивоста на сторителите на насилан криминал кон новинарите и заплашувањето кое води до самоцензура. Во следниот дел ви презентираме дел од препораките.

На 11.3.2020 беше објавен Извештајот на Стејт департментот на САД за минатата 2019 година за почитување на човековите права во Северна Македонија. Во Извештајот се вели дека земјата постигнала напредок во почитувањето на слободата на медиумите и слободата на изразување во земјава. Сепак, Стејт департментот констатира дека сè уште постојат проблеми што се провлекуваат од минатите години, како што е насилството и заплашувањето новинари.¹³

Понатаму се вели:

Посебно внимание во овој Извештај на Стејт департментот имаат и закани-те, етикетирањата и заплашувањата на новинарите од страна на политичарите. Во тој контекст истакнати се цитати од реакциите на ЗНМ и на високи претставници на Европската комисија во насока дека тоа може да доведе до самоцензура, повикувајќи ги властите да покажат нулта толеранција за нападите и заканиите врз новинарите.

Во годишниот извештај за РСМ објавен од Европската комисија, во делот кој се однесува на слободата на изразување се вели дека земјата има одредено ниво на подготовка и дека е умерено подготвена во областа на слободата на изразување, како и дека постигнала ограничен напредок во текот на извештајниот период.

13 Стејт департмент: Останува проблемот со неказнивост на нападите врз новинарите <https://znm.org.mk/stejt-departmentot-ostanuva-problem/> објавено на 13 март 2020 година.

Дополнително во овој Извештај во делот кој се однесува на задолженија на државата а на тема безбедност на новинари и политика на неказниност, се вели дека „земјата треба да обезбеди брзо и ефикасно следење случаи на физичко и вербално насилство врз новинари и да се спроведе законот од страна на судските органи“.¹⁴

Во рамките на Советот на Европа, од декември 2014 година, функционира Платформата за промоција на заштита на новинарството и безбедност на новинарите¹⁵. Оваа платформа претставува јавен простор на кој се регистрираат, се процесираат и се објавуваат инциденти и ризици поврзани со медиумската слобода и безбедноста на новинарите во земјите членки на Советот на Европа, кои се загарантирани со членот 10 од Европската конвенција за човекови права.¹⁶

Платформата овозможува следење на сите случаи на напади врз новинари по години, почнувајќи од 2014 година кога е и лансирана (види: слика 1). Преку Платформата може да видиме кои од случаите се „решени“, за кои од нив постои известување од орган на земјата членка, потоа се води статистика за тоа дали одреден новинар е во притвор и дали има случај за неказниност за извршено убиство кон новинар. Преку платформата се евидентираат сите случаи за напади врз новинари и медиумски работници и се дава можност да се следи постапувањето на властите за конкретни случаи (види: слика 2). Како што може да видиме државите членки на Советот на Европа, во овој случај и РСМ, можат да ја користат платформата и да даваат одговори на евидентирани случаи за преземените дејствија во насока на подигнување на транспарентноста и следење на постапките.

14 Извештај на Европската комисија за Република Северна Македонија (6.10.2020 / SWD(2020) 351 final) https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/north_macedonia_report_2020.pdf

15 Платформа за заштита на новинарите на Совет на Европа <https://www.coe.int/en/web/media-freedom/the-platform>

16 Прирачник за безбедност на новинарите за време на настани со висок ризик (Брешковски, Ангеловски, Андонова), ноември 2018 година.

Слика 1

Слика 2

Домашна регулатива и пракса

Историски преглед на измените и дополнувањата во Кривичниот Законик на РСМ

Во член 122 од КЗ „новинарот“ се дефинира како лице „кое врши функции, должности или работи од јавен, односно општ интерес“ и „кое тие работи ги врши самостојно или во правно лице кое врши дејност од јавен, односно општ интерес определен со закон“, со што новинарите се на некој начин „позитивно дискриминирани“ од страна на законодавецот, односно за одредени кривични дела се исклучени од одговорност.

Првите позитивни промени во Кривичниот законик кои ги тангираат новинарите се направени со Законот за изменување и дополнување на Кривичниот законик („Сл. весник на РМ“ бр. 80/99 од 17.12.1999 година) каде се додава дефиницијата за лица кои вршат функции, должности или работи од јавен, односно општ интерес.

Така, на пример, во членот 122 во ставот 9 во кој се дадени дефиниции за изразите во Законикот, се вели цитирам:

*„... (9) Како лице кое врши работи од јавен интерес се смета лицето кое врши функции, должности или работи од јавен, односно општ интерес, како што се наставник, воспитувач, лекар, социјален работник, **новинар**, нотар, адвокат или друго лице, кое тие работи ги врши самостојно или во правно лице кое врши дејност од јавен, односно општ интерес определен со закон...“*

Во согласност со член 122 став 9, а в.в. со член 182-а од Кривичниот законик стои:

„За кривичните дела од членовите 178, 179, 181 и 182 исклучена е одговорноста за новинар во вршење на новинарска професија, како и за други лица доколку изнесеното понижувачко мислење е дадено во одбрана на слободата за јавно изразување на мислата или на други права или при заштита на јавен интерес или други оправдани интереси, или со искрена намера или увереност во добронамерноста на неговото мислење.“

Така, со одредбата од член 182-а од КЗ е извршена „позитивната дискриминација“ кон новинарите. Имено, законодавецот во конкретно наведени кривични дела ја исклучил одговорноста на новинарите за изнесени понижувачки мислења кога се изнесени во заштита на јавниот интерес. Тоа се кривичните дела предвидени во Главата осумнаесет од КЗ, односно Кривичните дела против честа и угледот.

Така, исклучена е кривичната одговорност на новинарите во членот 178 – Повреда на угледот на Република Македонија, членот 179 – Излагање на подбив на македонскиот народ и припадници на заедниците, членот 181 – Повреда на угледот на странска држава и членот 182 – Повреда на угледот на меѓународна организација, во случаите кога изнеле понижувачко мислење при професионално вршење на новинарската професија, во одбрана и заштита на јавниот интерес, одбрана на слободата на изразување и други оправдани причини.

Пример: случај К-761/17 од 31.5.2017 година

Тука мора да се напомене дека ова не е случај и за „останатите граѓани“ и затоа постојат и примери од судската пракса кои се донесени во последните години.

Имено, Основниот кривичен суд Скопје во постапка заведена под К-761/17 од 31.5.2017 година, постапувајќи по предлог за издавање казнен налог на ОЈО Скопје заведен под КО 1 бр.800/16 од 28.4.2017 година, за кривично дело – Повреда на угледот на странска држава од член 181 од КЗ, носи пресуда за издавање казнен налог во согласност со чл. 499 од Законот за кривична постапка (ЗКП) со која лице кое воедно е македонски државјанин е казнето со глоба од 24.600,00 денари. Во овој предмет се работи за исмејување на турскиот претседател Реџеп Таип Ердоган преку статус на социјалната мрежа Фејсбук каде обвинетиот го нарушил неговиот углед. Во одлуката се наведува дека обвинетиот во ноември 2016 година, преку својот профил на социјална мрежа „објавил иронични изјави и упатил навреди кон лидерот на една странска земја“. Прашањето што се поставува во тој случај е дали судот воопшто или правилно ја применил праксата на Европскиот суд за човекови права и дали правилно го применил став 2 од член 10 од Европската конвенција за човекови права? Се поставува од причина што во кривична постапка со кривична санкција се ограничува правото на слобода на говор на одредено лице.¹⁷

17 www.sud.mk

Декриминализација на навредата и клеветата

Измените и дополнувањата на КЗ со кои е извршена декриминализацијата на навредата и клеветата претставуваат позитивен пример кон овозможување на остварувањето на слободата за јавно изразување на мислата. Имено, со донесувањето на Законот за изменување и дополнување на Кривичниот законик објавен во „Службен весник на РМ“ број 142 од 13.11.2012 година се бришат членовите 172, 173, 174, 175, 176, 177 и со тоа навредата и клеветата стануваат граѓански деликти регулирани со Законот за граѓанска одговорност за навреда и клевета („Службен весник на РМ“, бр.143 од 14.11.2012 година), при што во согласност со член 25 став 1 и 2 од тој Закон: *„...се запираат од извршување правосилно изречените казни или надоместоци на штетата за сторени кривични дела од Главата осумнаесет „Кривични дела против честа и угледот“ од Кривичниот законик.“*

При изготвувањето на анализа се наметнува потребата од одговор на прашањето: Дали новинарите се „негативно дискриминирани“ со одредбите од Кривичниот законик во кои е предвидена санкција и одговорност за лицата кои вршат работи од јавен интерес? Категорија на лица во која се опфатени и новинарите затоа што вршат работи од јавен интерес.

Така, се поставува прашање: Дали со одредбата од член 273 став 6 од КЗ со која е санкционирано кривичното дело „Перење пари и други приноси од казниво дело“ каде е предвидена казна затвор од најмалку 5 години, не би требало да се опфатени и новинарите, како лица кои вршат работи од јавен интерес. Дали тоа е така и во одредбата од членот 353 став 4 која се однесува на кривичното дело „Злоупотреба на службената положба и овластување“, односно дали ставот 4 може да се толкува на начин што ќе се стави равенство меѓу „службено лице“ и лице „што врши работи од јавен интерес“. Истата дилема се однесува и на други членови, како што се член 354 „Проневера во службата“, потоа член 357 „Примање поткуп“, како и член 358 „Давање поткуп“.

Висината на казните што се однесуваат на лицата кои работат работи од јавен интерес не треба да се однесува и на новинарите земајќи предвид дека тоа може да има негативен ефект на нивната работа, но и поради фактот што природата на новинарската професија е поинаква и не може да се поистовети за овие дела кои, пред сè, се однесуваат на лицата со службена положба. Дополнителен аргумент зошто новинарите не можат да се изедначат со службените лица во делот на поголеми казни е и фактот што новинарите не располагаат со јавни средства.

Дефинирање

За да се пристапи кон какви било корекции во текстот на Кривичниот законик, потребно е да се земе предвид поимот „новинар“ или општо прифатената дефиниција на професијата новинарство. Ова е важно од причина што доколку се врши позитивна дискриминација со одредени измени во КЗ мора да бидат опфатени и лицата кои не се „традиционални новинари“ туку се занимаваат со „примање и пренесување“ информации во јавноста преку најразлични канали и платформи следејќи ги технолошките иновации и текови. Бидејќи тоа е така и развојот и напредокот во технологијата доведе до појава на новите начини на примање и пренесување информации неопходни се и измени во КЗ. Потребно е да се размисли и за измени во правец на заштита и на лицата кои се занимаваат со блогерство, лицата кои ги користат единствено социјалните мрежи за пренесување на своите ставови и информации, независните новинари и фоторепортери кои користат најразлични канали и технологии за примање и пренесување информации.

За прв пат во Република Северна Македонија професијата новинар е дефинирана во членот 2 точка 5 од Законот за медиуми („Службен весник на РМ“, бр.184 од 26.12.2013 година) во кој стои:

„...Новинар е лице кое врши активности на прибирање, анализа, обработка, обликување и/или класифицирање информации кои се објавуваат во медиум и е вработен кај издавач на медиум или има склучен договор со истиот или е лице кое врши новинарска дејност како самостојно занимање (слободен новинар).“

Дефиниција за содржината на терминот новинар се среќава во меѓународни организации. Така, според Меѓународната федерација на новинари (МФН):

„Зборот „новинар“ вклучува лица кои заработуваат поголем дел од своите приходи од собирање, подготвување и ширење вести, општи информации и коментари, преку кој било или сите достапни начини на пренесување, вклучително и печатени, електронски и аудиовизуелни медиуми. Филијалите на МФН вклучуваат писатели, уредници, фотографи, камермани, креативни уметници, дизајнери, студио персонал и персонал кој работи на веб-страници во нивното членство.“

Дефиницијата за новинар е потребно да се земе предвид во контекст на тоа кои лица со тој термин би биле опфатени во Предлогот за измени на КЗ. Из-

мени со кои тие ќе бидат еднакво заштитени како и службените лица, односно сторителите кои ќе извршат напад кон нив, нивните семејства и нивните права од секаков вид и се санкционираат со санкции предвидени како за извршен напад кон службените лица, како начин за одвраќање на нападите кон нив. Наспроти тоа се поставува прашањето дали новинарите кога ќе се јават како сторители на дејствија за кои се казнуваат службените лица може и треба да бидат изедначени во санкциите, без да се повреди основниот уставен принцип на еднаквост на сите пред законот?

Овој дел од законите но и самата тема за законско дефинирање на професијата новинарство или поимот новинар е сензитивен од причини што, посебно во овој контекст, доколку новинарите се изедначат со службените лица и за нив ќе важат потешките облици на кривичните дела за кои се пропишани потешки кривични санкции. Од тие причини, новинарите не треба да се изедначат со службените лица, туку треба да постои позитивна дискриминација поради специфичната работа која ја извршуваат новинарите со цел да уживаат поголем степен на правна заштита од страна на институциите.

Тоа значи дека размислувањата на оваа тема треба да се движат во насока на измени, во вид на надополнување во КЗ со нови кривични дела. Кривични дела кои би содржеле одредби врз основа на кои за сторен напад врз новинари медиумски работници или лица кои вршат новинарска професија при вршење на своите работни задачи без разлика дали станува за лица вработени во традиционални или „онлајн медиуми“ или, пак, го прават тоа самостојно без редакција, санкцијата ќе биде иста како за напад сторен врз службени лица при вршење службена должност.

Праксата на органите на гонење

Важно да се напомене дека во согласност со досегашната пракса за постапувањето на органите на гонењето се покажа дека по поднесените кривични пријави до ОЈО од оштетен новинар, Јавното обвинителството ги отфрла со образложение дека се работи за кривично дело кое не се гони по службена должност (*ex officio*) и правна поука оштетениот да поднесе приватна кривична тужба.

Факт е дека во сите тие случаи новинарите се одвраќаат од поднесување приватни кривични тужби или додека ја чекаат одлуката по кривичната пријава им минува рокот за поднесување кривична тужба.

Според анализите извршени од ЗНМ, неподнесувањето приватни кривични тужби од оштетените новинари најчесто е поради неколку причини. Стравот на новинарите тие во постапката да се декларираат како тужители наместо институцијата Јавен обвинител – кога тој би гонел по службена должност, стравот од реперкусии врз нивното душевно и телесно здравје од заканувачите и прекршителите со кои како тужители во целиот тек на траењето на постапката треба да се соочуваат и финансискиот аспект при водењето на постапката.

Имено, факт е дека доколку за тие кривични дела гонењето би го преземал Јавниот обвинител по службена должност, како застапник на оштетениот трошоците предизвикани во текот на водењето на постапката не паѓаат на товар на оштетениот. Во спротивно, кога постапката се води по приватна тужба од оштетениот тие паѓаат на негов товар сè до донесувањето на одлуката на судот за тоа кој ќе биде задолжен да ги плати. Бидејќи водењето на постапката од стручен аспект не е едноставно, неопходна е потребата од ангажирање адвокат како полномошник што е врзано со трошоци за дадената адвокатска помош. Исто така, трошоци кои не се занемарливи и во постапката треба да ги поднесе тужителот како оштетен.

Наведените причини за неподнесување приватни тужби од оштетените новинари особено се нагласени во случаите кога се сторени кривични дела од член 144 – Загрозување на сигурноста, од КЗ, без оглед дали се сторени онлајн (закани преку интернет, социјални мрежи, пораки преку разни апликации за комуникација преку Интернет и слично) или додека новинарите ги извршувале работните задачи на терен, при известување од настан или вршење истражувачко новинарство.

ЗНМ преку редовно следење на нападите кон новинарите и дејствијата кои по тоа ги преземаат органите на гонење забележува различни практики во однос на овие прашања. Така, во одредени случаи за закани на новинари преку Интернет просторот постојат примери кога Основното јавно обвинителство одлучува да постапи по службена должност, односно да отвори истрага или да поднесе обвинение, а во други случаи се повикува на став 5 од член 144 од КЗ.

Со ваквата примена на праксата кон новинарите се создава таканаречен „ефект на ладење“ (chilling effect). Во правен контекст овој термин означува обесхрабрување на легитимното право на новинарите но и на секој граѓанин кон остварувањето на своите основни права пред институциите, односно откажување од правото да бараат институционална заштита, откажување поради стравот од последици по животот, телесно и душевно здравје, чест, углед,

достојност, лично име, приватност на личниот и семејниот живот, слобода и слично (Член 9-а, Закон за облигациони односи на РСМ).

„Проблем се јавува кога новинарите за своето право на надомест на штета се упатени да го остварат во граѓанска постапка со поднесување тужба за надомест на штета против осудените напаѓачи. Самиот факт што новинарот треба да се соочи со напаѓачот во судница е голем стрес и предизвик, а во постапките за надомест на нематеријална штета за повреда на лични права, од суштинско значење е распитот на оштетените тужител, тужениот напаѓач или сослушување на сведоци. Исто така овие постапки повлекуваат големи трошоци за оштетените новинари како медицински вештачења, адвокатски трошоци, судски такси итн. Прв чекор за оштетените новинари е тоа да во самата прекршочна или кривична постапка предјават оштетно побарување за материјална или нематеријална штета. Во тие постапки судот досудува надомест за материјална штета и ќе го задолжи обвинетиот (пример скршена камера или друг личен имот) меѓутоа за надомест на нематеријална штета судот ќе ги упати оштетените да го остварат тоа право во граѓанска постапка“.

Тоа е уште една причина законодавецот да направи разлика во КЗ меѓу кривичните дела кои се извршени кон новинар и кривични дела на штета на лице кое не е новинар или нему блиско лице. Репер тоа да се прифати е мотивот и целта на сторителот, со оглед на тоа дека мотивите на сторителите на кривични дела против новинарите се специфични како основ при донесувањето на одлуката да изврши напад врз новинар.

Имено, основната цел за напад и насилство кон новинар е да се замолкне, да се спречи прибирање информации за одреден случај, или да се спречи некоја информација да допре до јавноста. Според член 16 став 3 од Уставот на РСМ „Се гарантира слободата на слободниот пристап кон информациите, слободата на примање и пренесување информации“, поради кое вреди да се бара измена на КЗ со која ќе се изврши засилена заштита на новинарите и особено истражувачкото новинарство.

Заклучоци и препораки

Анализата на нападите кон новинарите и медиумските работници во периодот од јануари 2018 година заклучно со 2020 година наведена во извештајот за „Случаи за повреда на правата на новинарите – септември 2020 година“¹⁸ изработен од ЗНМ, потврдува дека голем процент од нападите кон новинарите се закани дадени во писмена или усна форма и тоа повеќето преку Интернет просторот, а дел како директни вербални закани кон новинари кои на терен ги извршувале своите работни задачи. Потребно е да се напомене дека во наведениот период, еден од заканувачите е член на политичка партија и бивш градоначалник на една скопска општина, друг е доскорешен член на политичка партија, како и тоа дека меѓу оние кои се заканувале се и познати бизнисмени, роднини на високи функционери од владејачки партии, сегашни градоначалници на општини, политичари и други.

Според тоа, се наметнува заклучокот дека едно од решенијата за спречување на нападите кон новинарите и медиумските работници при остварувањето на нивните права преку институциите е и измената во Кривичниот законик во делот на одредбите во посебниот дел и измени во Законот за кривична постапка. Овие измени треба да дадат поголемо овластување на Основното јавно обвинителство да постапува по службена должност кога се повредуваат правата на новинарите, но и да се зголемат казните кон напаѓачите на новинарите.

Како пример може да се земе кривичното дело „Убиство“ член 123 точка 8 од став 2 од КЗ. Се гледа дека новинарите иако во согласност со членот 122 од КЗ се лица кои вршат работи од јавен интерес, немаат ист степен на заштита како што го има судија, јавен обвинител или адвокат при вршењето на нивните функции и кои се заштитени со потешок квалификуван облик на тоа кривично дело. Интервенција во таа одредба би била на начин што би се додал и зборот новинар или лице кое врши вид на новинарска професија. Со таа измена на таа одредба значително би се зголемил степенот на заштита на новинарите.

Други два примера кои заслужуваат да се истакнат како кривични дела кај кои е можно и треба да се изврши измена, како и кај кривичното дело „Убиство“, се одредбите од членот 382 – „Спречување службено лице во вршење на служ-

18 Случаи-на-повреда-на-правата-на-новинарите-септември-2020 <https://znm.org.mk/izveshtai/>

бено дејствие“ и членот 384 од КЗ – „Учество во толпа што ќе спречи службено лице во вршење на службено дејствие“, кои гласат:

Член 382

„...(1) Тој што со сила или сериозна закана дека непосредно ќе нападне врз животот или телото ќе спречи службено лице во вршење службено дејствие или ќе го присили на вршење службено дејствие, ќе се казни со парична казна или со затвор до три години.

(2) Ако при извршувањето на делото од став 1 сторителот го навредил или малтретирал службеното лице или му задал телесни повреди или му се заканува со употреба на оружје, ќе се казни со затвор од три месеци до три години.

(3) Тој што делото од ставовите 1 и 2 ќе го стори кон службено лице или лице кое помага при вршењето работи на јавната безбедност или на заштита на уставниот поредок на Република Македонија што се однесуваат на спречување или откривање кривично дело, фаќање на сторител на кривично дело, чување на јавниот ред и мир или чување на лице лишено од слобода, ќе се казни со затвор од шест месеци до пет години.

(4) За обид на делото од ставовите 1 и 2 се казнува.

(5) Ако сторителот на делото од ставовите 1, 2 и 3 бил предизвикан со незаконито или грубо постапување на службеното лице или лицето кое помага, може да се ослободи од казна.“

Член 384

„...(1) Тој што учествува во толпа што со заедничко дејствување ќе спречи или ќе се обиде да спречи службено лице во вршење на службено дејствие или на ист начин ќе го присили да изврши службено дејствие, ќе се казни со затвор од три месеци до три години.

(2) Водачот на толпата, ќе се казни со затвор од една до пет години.“

Фактот што во минатото има многу случаи кога новинарите биле жртви додека известувале од настани од висок ризик (протести, собири, спортски натпревари, немири итн.), при што биле напаѓани од учесниците во настаните, но и случаи кога нивните права биле загрозени и од припадници на полицијата

или обезбедувањата на одредена институција од каде што известувале (што детално се наведени во посебен Прирачник за безбедност на новинарите за време на настани од висок ризик издаден од ЗНМ во ноември 2018 година¹⁹), исто така, ја потврдува неопходноста од наведените измени во КЗ .

Со тоа ќе бидат исполнети и препораките на Советот на Европа потврдени и со судската пракса на Судот во Стразбур.

Имено, во случајот Селмани и други против РСМ, судот е на мислење дека отстранувањето на новинарите од Собранието на критичниот ден претставува директно кршење на член 10 од Европската конвенција за човекови права, од причина што јавноста е лишена од „информации од прва рака“ што би ги добиле новинарите. Според неговото мислење, секое мешање во работата на новинарите, фоторепортерите, снимателите и други медиумски работници кои известуваат или следат критични настани кои се од големо значење за јавноста мора да биде строго санкционирано. Особено строго ако е извршено со употреба на сила од страна на службени лица.

Треба да се нагласи дека е апсолутно нужно на новинарите да им се обезбеди поголема правна заштита при вршење работни задачи кога ги вршат со известување од терен каде што ризикот од напад врз нив е зголемен, на начин што дејствијата кои ги вршат да бидат третирани како службени дејствија за чие спречување ќе биде пропишана построга санкција за напаѓачите.

Интервенција која преку измена на КЗ е можна и потребна е во членот 139 „Присилба“, член 130 „Телесна повреда“, член 131 „Тешка телесна повреда“, како и на член 144 „Загрозување на безбедноста“.

Фактот што нападите кон новинарите преку Интернет просторот, независно дали тоа биле социјални мрежи, разни апликации за комуникација и други платформи, се зачестени и веќе стануваат масовна појава ја наметнува потребата за измена и на одредбата од член 394-г од КЗ „Ширење на расистички и ксенофобичен материјал по пат на компјутерски систем“ кој гласи:

(1) Тој што преку компјутерски систем во јавноста шири расистички и ксенофобичен пишан материјал, слика или друга репрезентација на идеја или теорија која помага, промовира или поттикнува омраза, дискриминација или насилство, против кое било лице или група, врз основа на пол, раса, боја на кожа, род, припадност на маргинализирана група, етничка припадност, јазик, државјанство, социјално потекло, религија или верско уверување, други ви-

¹⁹ <https://znm.org.mk/wp-content/uploads/2020/07/priracnik-za-bezbednost.pdf> (ОБСЕ, ЗНМ, МБП)

дови уверувања, образование, политичка припадност, личен или општествен статус, ментална или телесна попреченост, возраст, семејна или брачна состојба, имотен статус, здравствена состојба, или на која било друга основа предвидена со закон или со ратификуван меѓународен договор, ќе се казни со затвор од една до пет години.

(2) Со казната од ставот (1) на овој член ќе се казни и тој што делото ќе го стори преку други средства за јавно информирање.

(3) Тој што делото од ставовите (1) и (2) на овој член го врши со злоупотреба на положбата или на овластувањето или ако поради тие дела дошло до безредие и насилства спрема луѓе или до имотна штета од големи размери, ќе се казни со затвор од една до десет години.

Имено, досегашните сознанија потврдуваат дека Секторот за компјутерски криминал и дигитална форензика при МВР има поднесено повеќе кривични пријави до Основното јавно обвинителство поради основано сомневање за сторени кривични дела казниви по член 394-г од КЗ. Пријавите се поднесени затоа што напаѓачите често ги користат социјалните мрежи за поттикнување омраза, насилство и дискриминација кон жените новинарки како поранлива категорија. Фактот што до сега ефект од нивното поднесување не се манифестира со нивно намалување туку сме сведоци дека се засилени и ги има во сè поголем број, потврдува дека измената на таа одредба, во правец на засилена заштита на новинарите со построги казни е неопходна. Дел од овие барања од страна на МВР кон ОЈО биле и иницирани од страна на ЗНМ а во име на оштетените новинари. Освен ова, во повеќе наврати ЗНМ во своите архиви бележи и директно барање за кривично постапување од страна на ОЈО за истите дела предвидени во овој член од КЗ.

Потребата за измени во КЗ новинарската фела ја документира во писмена форма со наслов „Анализа и препораки за измена на Кривичниот законик на Република Македонија за зголемена заштита на новинарските екипи при вршењето на нивната професионална должност“,²⁰ документ издаден од Самостојниот синдикат за новинари и медиумски работници (ССНМ) на 16 ноември 2017 година и документ во кој, по извршена компаративна анализа на овие проблеми во повеќе земји од регионот, источна Европа и Азија, стои:

20 Анализа и препораки за измена на Кривичниот законик на Република Македонија за зголемена заштита на новинарските екипи при вршењето на нивната професионална должност – ССНМ <https://ssnm.org.mk/wp-content/uploads/2017/11/%D0%90%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%B7%D0%B0-%D0%B8-%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%BF%D0%BE%D1%80%D0%B0%D0%BA%D0%B8-%D0%B7%D0%B0-%D0%9A%D0%97-FINAL.pdf> од ноември 2017 година.

„Со оглед на честите напади врз новинарите во Македонија а со цел да се обезбеди подобрена правна заштита ССНМ верува дека воведувањето на нови кривични дела во Кривичниот законик „Спречување на новинарите во извршувањето на професионалните задачи“ и „Напад врз новинарите во извршувањето на професионалните обврски“, односно дополнување на постојните кривични дела „Тешко убиство“ и „Тешка телесна повреда“ може да придонесе за одвраќање на потенцијалните сторители на ваквите напади во иднина.“

Конечниот заклучок е:

Од суштинско значење е и крајно време е да се изврши измена на Кривичниот законик и Законот за кривична постапка со цел:

1. Да се овозможи постапување на Јавниот обвинител по службена должност по сите констатирани и документирани напади врз новинарите и медиумски работници, нивните семејства и права од секаков вид, извршени при вршење и заради вршење на нивните работни задачи во вид на физички напади, закани и вознемирување кои се вршат додека работат на терен, преку медиумите, но и преку сите Интернет платформи, социјални мрежи или секаков вид на електронска комуникација.
2. За сторителите на кривични дела против новинарите и медиумските работници, нивните семејства и права од секаков вид извршени при вршење и заради вршење на нивните работни задачи, да се утврдат построги казни со кои ќе се обезбеди не само нивна и заштита на нивните семејства, туку ќе се зајакне и индивидуалната и генерална превенција.

ISBN 978-608-4648-55-0